

Joan Fuster: el tall esmolat de l'aforisme

Bernat Joan i Marí

En la celebració del centenari de Joan Fuster, constatarem que es tracta d'un assagista clau per entendre el nostre segle XX, per copsar el procés de recuperació de consciència nacional, tant al País Valencià com al conjunt dels Països Catalans i per assumir l'exercici de la llibertat d'expressió amb uns mínims de dignitat col·lectiva. Hi haurà aspectes, emperò, que continuaran semblant perifèrics. I que, en canvi, des del meu punt de vista, són d'una gran importància. Parlem, per exemple, del Fuster dels aforismes.

Un aforisme, segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, és una "proposició breu i sovint enginyosa que enuncia una norma científica, filosòfica o moral sense argumentar-la." En essència, un aforisme vendria a ser un tuit, una piulada, que pretengués ultrapassar mínimament els petits esdeveniments de la vida quotidiana. I mirar d'extraure'n algun tipus de categoria. Idò bé: Joan Fuster, el gran assagista, el gran indagador en la nostra memòria històrica, el gran polemista, el forjador de la idea moderna de Països Catalans, va ser també -i vull remarcar-ho molt- un grandíssim creador d'aforismes. Tant que avui n'hi ha que es diuen i es prediquen sense que qui ho fa tingui consciència que l'origen es troba en el genial escriptor de Sueca.

IMPACTE DE FUSTER A LA CULTURA CATALANA

Joan Fuster ha estat una figura clau per als Països Catalans de la segona meitat del segle XX. Avui la Catalanofonia -i, molt especialment, el País Valencià- seria molt diferent sense l'aportació clau de Joan Fuster. En ple franquisme, l'any 1962, Fuster publicava un llibre que ha estat un far

per al pensament de la segona meitat del segle passat a la nostra part del món: *Nosaltres, els valencians*. En aquest assaig, l'autor hi desvetllava, a grans trets, la consciència històrica del País Valencià. Hi posava de manifest (oh, tabú!) la catalanitat constitutiva del Regne de València, el fet conegut de tothom i celebrat però no del tot assumit que el Regne de València el varen formar, bàsicament,

**Joan Fuster ha estat
una figura clau per als
Països Catalans de la
segona meitat del
segle XX**

catalans. Es refermava en la catalanitat de la llengua i mostrava obertament les claus del perquè de la situació de minorització lingüística al País Valencià, dels complexos de la seua societat en relació a la llengua, de la diglòssia interlingüística imperant i dels prejudicis que aquesta comportava (i, en bona part, encara comporta). Exposava descarnadament el perquè del sentiment d'inferioritat de la segona capital de la nació (València) enfront de la primera (Barcelona), a partir de la constatació que en un dels territoris, més bé o més malament, s'havia consolidat la revolució industrial, i a l'altre no. I, amb profusió de documents, amb un transfons de profunda erudició històrica, assentava les bases per a definir el que avui entenem com a Països Catalans.

Bona part dels arguments ja havien aparegut també a *El País Valencià*, un llibre que, sota l'aparença de volum de viatges (o de guia per conèixer el tros), desvetllava ja claus històriques importants per entendre el País Valencià (i, per extensió, també, les Illes Balears i el Principat de Catalunya). I, més endavant, hi tornaria moltes vegades,

**Com a gran assagista,
periodista i polemista,
Fuster té moltes
facetes**

generalment com a polemista. Encara ens és útil retornar a textos com *Qüestió de noms*, aclaridor de cap a peus en qüestions terminològiques.

De Fuster, al País Valencià i arreu dels Països Catalans, se n'ha dit de tot. Poc després de la publicació de les obres cabdals a què hem fet referència, el varen cremar (en efígie, per sort per a ell) a les falles. Anys després, ja en plena transició a la democràcia (vejats miracle!) els terroristes atacaren casa seua amb una bomba (fet que no va ser considerat "terrorisme" ni per la delegació del govern d'aleshores ni pels màxims responsables policials; i, no fa falta dir-ho, mai no es varen trobar els autors de l'atemptat, la impunitat del qual va propiciar nous atemptats al País Valencià). I, una vegada traspassat, a partir de la meitat dels norantes, hi ha hagut tot un revisionisme de l'obra fusteriana, fet, almanco aparentment, des de la proximitat, però sempre intentant rebaixar-ne les expectatives. A l'altre costat, Fuster ha marcat els molt pròxims, els pròxims i els no tan pròxims d'una manera que crec que encara no estam en condicions d'avaluar. Perquè, sense l'obra de Fuster, fins a quin punt hi hauria avui, al País Valencià, el grau de consciència nacional (més o menys acceptable, segons punts de vista i opinions) que hi ha? Sense Fuster, hi hauria avui una generació d'escriptors i d'intel·lectuals valencians plenament autocentrats, conscients de la pròpia identitat nacional i forjadors -malgrat el tap polític- del País Valencià del segle XXI? Sense Fuster hi hauria escola en valencià? I mitjans de comunicació en la nostra llengua, a l'antic Regne? I editorials que funcionen amb una relativa normalitat dins el conjunt de la cultura catalana?

ALGUNS AFORISMES DE PLENA VIGÈNCIA

Joan Fuster tenia moltes condicions de visionari. Entenia molt bé tant el seu país com el conjunt dels nostres països, comprenia les nostres febleses i forteses col·lectives, i

”

No us feu il·lusions: el poder canvia de mans, però rarament vacil·la”

Fuster valorava, per damunt de tot, la llibertat

sempre estava imbuït d'un sentit crític agut i punyent. Per això presentava aquesta capacitat innata per a l'aforisme. En poques paraules, en una pinzellada, en un llampec, era capaç de concentrar-hi més idees, potser, que en qualsevol llarga explicació. En comentar aquest aspecte, sempre em ve al cap una enquesta que va fer la revista *Destino* entre els escriptors en llengua catalana, just al principi de la transició, en què se'ls demanava allò tan massegat de per quina raó escrivien en català. La majoria dels autors es dedicaren a abocar a les pàgines d'aquella revista dolls de literatura sobre les estranyes raons que porten els autors catalanoparlants a escriure en la llengua pròpia. Cosa que, evidentment, mai no s'haurien qüestionat els autors de cap llengua amb un ús plenament normalitzat, encara que tengui menys gruix de públic lector, posem per cas, que els autors catalana. Seria prou exòtica una enquesta a Hongria demanant als escriptors hongaresos perquè escrivien en magiar, o una de similar a Holanda preguntant-los sobre el sorprenent costum d'escriure en neerlandès. Fuster va fer pedagogia a la seua manera: es va limitar a contestar en menys de mitja línia. "Porque me da la gana", va respondre. I potser va ser més explicatiu que totes les llargues explicacions que hi abocaren els altres.

Com a gran assagista, periodista i polemista, Fuster té moltes facetes. Partint d'un recull magnífic de 30 aforismes essencials de Fuster que va compilar la revista *Saó*, la degana de les revistes del País Valencià, m'he permès fer una mica de classificació d'aquests diferents aspectes: l'enamorat de la vida, l'escèptic, el revolucionari, el liberal, l'antipedant i l'inclassificable.

a) Fuster vitalista

Fuster apostava, a l'hora de llançar la llambregada d'un aforisme, per la desmesura. Així, sobre els sentits que ens uneixen a aquest món tan formós i que fins i tot a un catòlic practicant com el gran Joan Maragall li feien preguntar-se què més se'ns pot oferir en una altra vida, escriu: "Cinc sentits corporals. Demaneu-ne més!".

D'acord amb la reivindicació dels sentits reivindica l'amor i posa en alerta sobre el seu marciment. "Afanyeu-vos a estimar. Els amors tardans ja no són amors: són manies". I apostava obertament, amb aquesta actitud clarament vitalista, per la sorpresa: "Els únics plaers que no defrauden són els imprevistos".

b) Fuster escèptic

Joan Fuster sempre va posar en alerta davant aquells que tenen unes conviccions massa fermes i, sobretot, va abominar obertament de qualsevol tipus de fanatisme. Hereu de la Il·lustració francesa i de l'esperit del Segle de les Llums, va mantenir sempre un sa escepticisme davant la societat que l'envoltava, davant el país i davant les ideologies. Així, aconsellava: "No tingueu més conviccions que les imprescindibles". Ho deia, sense cap dubte, un home de conviccions profundes. Però només les imprescindibles!

No atorgava al coneixement històric una gran relació amb la felicitat ("Les persones felices no tenen memòria") i sabia de la capacitat dels humans de llaurar tort: "Res no uneix tant com una bestiesa compartida".

També s'havia de saber que "la veritat no sempre coincideix amb la justícia". I a fe que n'hem tengut un bon tast durant aquests darrers anys!

FUSTER REVOLUCIONARI

Si d'alguna cosa la dreta valenciana i el conservadorisme carrincló acusava Fuster era de causar una autèntica revolució. Certament, així hem de considerar el procés de recuperació de l'autoconsciència d'un País com el Valencià, tan profundament castigat per les polítiques encaminades a la seua despersonalització més profunda.

Coincidia amb els anarquistes amb el fet que el poder s'aferra al poder i que això corromp els que l'exerceixen.

”

**Tota política que no
facem nosaltres serà
feta contra nosaltres”**

"No us feu il·lusions: el poder canvia de mans, però rarament vacil·la". Per això, "el que mana vol que els manats siguin dòcils. Hem de partir d'aquesta obvietat".

Atribuïa, emperò, alguns poders als ciutadans. "Digueu la veritat. Així us vengeu". La veritat, certament, sol ser revolucionària. I, de vegades, encara més. I apostava decididament per un optimisme militant i destacava, des del meu punt de vista, com a estratègia: "No acceptes la derrota fins que no trobes que sortiràs guanyant". Bon missatge per als derrotats abans de presentar batalla.

Si alguna cosa no trobam mai en Fuster és aquesta moral de derrota: ben al contrari, en les circumstàncies més adverses, planta cara i mira de mantenir les posicions. Epl! Sempre disposat a canviar-les, si el convencen amb arguments...

FUSTER LIBERAL

L'assagista de Sueca ja ens havia dit que tenguéssim poques conviccions absolutes, que anéssim alerta. I, per això, naturalment, defensava el dret a intentar convèncer els altres, però també a ser convençut. "Reivindiqueu sempre el dret a canviar d'opinió: és el primer que us negaran els vostres enemics".

Tot i que mantenia, segons bona part de l'opinió pública (de l'època i d'ara) moltes posicions revolucionàries, també era escèptic davant les revolucions: "Quan una revolució és impossible corre el risc de convertir-se en tot el contrari: en una reacció". Torna a sorprendre l'actualitat d'alguns d'aquests aforismes fusterians, i la seua aplicació a la societat de la tercera dècada del segle XXI. Perquè el bé i el mal moltes vegades són relatius, i tenen un grapat de matisos intermedis. Per això, "entre el bé i el mal podríem aspirar a l'alegria".

Fuster valorava, per damunt de tot, la llibertat. "Si tens un fill, ensenya'l a ser lliure. Encara que siga a costa teua". I, en la mateixa línia, i perquè ningú no ho perdés de vista: "La llibertat és un hàbit, i no resulta gens fàcil d'adquirir. Només s'adquireix amb la pràctica".

e) Fuster antipedant

Si una cosa molestava Fuster era la pedanteria i els pedants. Per això, va ser molt punyent amb els intel·lectuals que s'escolten a si mateixos, amb els escriptors massa pagats de la seua obra, amb els egos desmesurats (tan habituals en determinats cercles).

Així, explicava en poques paraules en què consisteix la filosofia: "La filosofia és l'art d'agafar la vaca pels collons". En poques paraules deia en què consisteix la lectura (i reivindicava la lectura popular, en el sentit més ampli i profund): "Llegir no és fugir. Llegir és seguir vivint, i cadascú ho fa a la seua manera". Sense sortir del camp literari: "Un bon llibre sempre és una provocació". Al cap i a la fi, "els llibres no supleixen la vida, però la vida tampoc no supleix els llibres.

Davant els que xerren i xerren opinant sobre tot i sense saber gaire de res, advertia: “No faces de la teua ignorància un argument”.

f) Més Fuster

Hi ha un Fuster que alguns podrien qualificar d'inqualificable, no perquè no es pugui etiquetar (que d'etiquetes se'n poden posar sempre), sinó perquè se supera a si mateix, amb contundència, amb fuetades demolidores que no admeten pràcticament contestació. Hem pensat que aquesta sèrie havia d'acabar amb dues que mereixen ser esculpides en pedra (una d'aparentment banal i una altra que concentra tot l'ABC de la participació política).

Les coses elementals són elementals. En una societat en què s'han dit tantes ruqueries sobre qüestions com l'educació, en què s'ha arribat a qüestionar si parlar la llengua pròpia en determinades circumstàncies fa ben o

mal educat, Fuster ens etziba: “Forma part d'una bona educació saber en quines ocasions cal ser maleducat”. Es pot concentrar més ciència sobre sociologia, urbanitat, psicologia social o relacions interpersonals, en menys paraules?

I la que concentra tot allò que qualsevol ciutadà passiu hauria de saber sobre política (aforisme especialment dedicat als “neutrals”, als que abominen de la política, als que pensen que la política ja la faran els altres, als polítics que no es consideren polítics i que Joan Fuster no va ser a temps de conèixer, però que estic segur que haurien tastat el seu fuet dialèctic): “Tota política que no facem nosaltres serà feta contra nosaltres”.

Acabem amb aquestes paraules. Deixem que acabi l'argumentari d'aquest paper el mateix Joan Fuster. Pocs ho han sabut dir amb aquest grau de condensació, amb aquesta saviesa, amb aquesta habilitat innata, amb aquesta contundència, amb aquest esclat de claror. ■